

1 Een onderzoeksmodel voor praktijkgericht juridisch onderzoek

1.1 Inleiding

Dit boek is geschreven voor onderzoekers die een praktijkgericht juridisch onderzoek moeten uitvoeren en een juridisch beroepsproduct moeten maken en die behoefte hebben aan handvatten om deze taken tot een goed einde te brengen. In hoofdstuk 1 wordt in vogelvlucht beschreven wat een praktijkgericht juridisch onderzoek inhoudt, zodat onderzoekers na bestudering van dit hoofdstuk weten wat begeleiders en vakgenoten van hen verwachten. Met deze kennis wordt het voor onderzoekers en begeleiders eenvoudiger om een effectieve en efficiënte begeleiding te realiseren. Vergelijk de begeleiding van een praktijkgericht juridisch onderzoek met die van een voetbalteam. Als voetballers geen weet hebben van het spelmodel dat de coach van hen verwacht, dan vallen veel aanwijzingen tijdens training, voorbespreking en wedstrijd in een zwart gat. Pas als spelers en coach dezelfde voetbaltaal spreken en hetzelfde spelmodel hanteren, kan de begeleiding effectief en efficiënt zijn. Wil dat nu zeggen dat voetballen te leren is uit een boek? Nee, zeker niet, want een boek kan de praktijkervaring nooit vervangen. Kennis van de eigenaardigheden van het spelmodel kan echter wel helpen om een betere voetballer te worden. Op vergelijkbare wijze kan kennis van de eigenaardigheden van het praktijkgericht juridisch onderzoek bijdragen aan de ontwikkeling van de onderzoeker. En daarvoor is hoofdstuk 1 bedoeld: belangrijke methodologische aspecten van praktijkgericht juridisch onderzoek worden uit de doeken gedaan, zodat onderzoekers en begeleiders dezelfde onderzoekstaal kunnen gebruiken. Methodologische aspecten hebben betrekking op de wijze waarop een onderzoek methodisch kan worden aangepakt en verantwoord. En zonder methodische aanpak spreken we niet over onderzoek. Maar een waarschuwing is hier op haar plaats. Beginnende onderzoekers die de onderzoekstaal nog niet kennen, kunnen afgeschrikt worden door de nieuwe en abstracte begrippen die in hoofdstuk 1 worden gebruikt. Laten zij zich daardoor echter niet van de wijs brengen, want net zoals rechtenstudenten al snel gewend raken aan de juridische taal, zo zullen juridische onderzoekers ook snel wennen aan de onderzoeks-

taal. Bovendien zijn de volgende hoofdstukken minder theoretisch en meer praktisch van aard, zodat wie de rode draad verliest deze weer kan oppakken in hoofdstuk 2. De theoretische beschrijving in hoofdstuk 1 is echter nodig om het model van een praktijkgericht juridisch onderzoek uit te kunnen leggen en de belangrijke aspecten ervan te kunnen laten zien. Het advies is dan ook om hoofdstuk 1 (en hoofdstuk 9, dat gaat over juridische beroepsproducten) grondig en integraal te bestuderen. Daarmee heeft de onderzoeker voldoende houvast om in de andere hoofdstukken selectiever te werk te gaan en kan hij de aandacht dan vooral richten op de informatie die voor een bepaalde fase van het onderzoek nodig is.¹

Hoofdstuk 1 begint met een korte uitleg van de begrippen ‘onderzoek’, ‘praktijkgericht’, ‘juridisch’ en ‘praktijk’ (paragraaf 1.2). In de volgende paragraaf wordt uitgelegd dat in een praktijkgericht juridisch onderzoek twee typen vraagstelling dominant zijn: de ‘Mag dat?’-vraagstelling en de ‘Werkt dit?’-vraagstelling. Dit uitgangspunt wordt uitgebreid toegelicht (paragraaf 1.3). De consequentie van dit uitgangspunt is dat in ieder praktijkgericht juridisch onderzoek de onderzoeker twee sporen bewandelt: het spoor van het recht en het spoor van de praktijk. De beide sporen leveren samen de argumenten op die de onderzoeker nodig heeft om een beredeneerd antwoord op de onderzoeksvraag te kunnen geven. Om in één oogopslag een beeld te krijgen van belangrijke aspecten van een praktijkgericht juridisch onderzoek wordt een onderzoeksmodel gepresenteerd (paragraaf 1.4). Vervolgens worden de kennisdoelen *in* en de doelstelling *van* een onderzoek besproken (paragraaf 1.5). De onderzoeksstrategieën, de bronnen en de methoden van onderzoek komen daarna aan bod (paragraaf 1.6). In een praktijkgericht onderzoek kan de onafhankelijkheid van de onderzoeker een dilemma opleveren (paragraaf 1.7). De activiteiten die van een onderzoeker worden verwacht, zijn in kaart gebracht (paragraaf 1.8). Tot slot wordt de verdere opbouw van het boek beschreven (paragraaf 1.9).

1.2 Begripsbepalingen

In deze paragraaf worden vier begrippen kort toegelicht en afgebakend, om te beginnen het begrip ‘onderzoek’ (paragraaf 1.2.1). Hierna volgt een uitleg van de begrippen ‘praktijkgericht onderzoek’ (paragraaf 1.2.2), ‘juridisch onderzoek’ (paragraaf 1.2.3) en ‘praktijk’ (paragraaf 1.2.4).

1. Stilzwijgend legt de auteur zich in dit boek neer bij de conventie om de onderzoeker ‘hij’ te noemen, ook al is ‘hij’ in de praktijk vaak een ‘zij’.

1.2.1 *Onderzoek*

In het dagelijkse leven zijn mensen regelmatig op zoek naar een antwoord op een vraag. Iemand wil bijvoorbeeld weten hoe laat een trein vertrekt, wat een vliegticket kost, hoe hard hij op een bepaalde weg mag rijden enzovoort. Dat 'uitzoeken' wordt 'onderzoeken' wanneer men op systematische wijze op zoek gaat naar een geobjectiveerd antwoord op een kennisvraag. In deze omschrijving van onderzoek komen drie aspecten naar voren die om een uitleg vragen: systematisch, geobjectiveerd, kennisvraag.

Systematisch onderzoek wil zeggen dat er gewerkt wordt volgens een methode, die vaak vooraf bepaald is en die verantwoord is. Willekeurig surfen op het internet beschouwen we niet als onderzoek, want dat gebeurt niet volgens een bepaalde methode.

Geobjectiveerd onderzoek staat voor onafhankelijk, onbevooroordeeld, niet subjectief. Een geobjectiveerd antwoord is bovendien controleerbaar en vakkundig. Een subjectief antwoord daarentegen is een antwoord dat te veel beïnvloed is door eigen gevoel of voorkeur.

Een *kennisvraag* wil zeggen dat het onderzoek betrekking heeft op een weten, een kennen. Tegenover een kennisvraag staat een handelingsvraag, waarvan het antwoord betrekking heeft op een kunnen, een doen. Het antwoord op een handelingsvraag brengt een verandering in de werkelijkheid teweeg, terwijl het antwoord op een kennisvraag dit effect niet heeft. Een voorbeeld om het onderscheid tussen een kennisvraag en een handelingsvraag te verduidelijken. 'Trouw je met mij?' is een handelingsvraag. Bij een bevestigend antwoord ontstaan er verwachtingen en gebondenheid over en weer. 'Wat zijn de voordelen van trouwen?' is daarentegen een kennisvraag en die kennis brengt geen verandering teweeg in de verhouding tussen de vragensteller en degene die het antwoord geeft. Een ander, meer juridisch, voorbeeld. 'Accepteer je de leveringsvoorwaarden?' is een handelingsvraag. Wie 'ja' zegt, zit er aan vast, terwijl hij daarvoor niet gebonden was aan de leveringsvoorwaarden. Door het antwoord treedt er dus een verandering op in de werkelijkheid. 'Zijn de leveringsvoorwaarden geldig?' is echter een kennisvraag. Om een handelingsvraag te kunnen beantwoorden is vaak kennis nodig. En als die kennis niet voor het oprapen ligt, dan is er onderzoek nodig, onderzoek dat gericht is op het beantwoorden van een kennisvraag.

1.2.2 *Praktijkgericht onderzoek*

In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen theoriegericht en praktijkgericht onderzoek.² Bij *theoriegericht* onderzoek heeft de onderzoeker niet een bepaalde toepassing van de kennis voor ogen. De praktische relevantie van de kennis is niet direct van belang. ‘Kennis om de kennis’ is voldoende reden voor een theoriegericht onderzoek. *Praktijkgericht* onderzoek daarentegen is onderzoek waarvan de vraagstelling wordt ingegeven door de beroepspraktijk en waarvan de opgedane kennis een directe bijdrage kan leveren aan de oplossing van een handelingsprobleem in die beroepspraktijk. Een handelingsprobleem wordt ook wel een ‘*wat te doen?*’-probleem genoemd. Maar let wel, het onderzoek is niet gericht op de directe oplossing van het praktische ‘*wat te doen?*’-probleem, maar op de *bijdrage* aan de oplossing, en die bijdrage wordt geleverd in de vorm van kennis. De eis van praktische bruikbaarheid van de onderzoeksresultaten speelt bij praktijkgericht onderzoek dan ook een grotere rol dan bij theoriegericht onderzoek.

1.2.3 *Juridisch onderzoek*

Wetenschappelijk onderzoek is gericht op het genereren van kennis die *nieuw* is voor de wereld, bijvoorbeeld een nieuwe theorie of een nieuw model. In het rechtswetenschappelijk domein valt daarbij te denken aan de ontwikkeling of de verfijning van de doctrine, dat wil zeggen een algemeen juridisch leerstuk over bijvoorbeeld opzet, aansprakelijkheid, vermogen, legaliteit enzovoort. Voor de ontwikkeling van deze nieuwe kennis is reflectie op de normatieve vraag naar ‘wat het recht behoort te zijn’ niet alleen wenselijk, maar zelfs noodzakelijk.³

Bij *juridisch* onderzoek gaat het om het toepassen van *bestaande* kennis en daarom wordt dit ook wel toegepast onderzoek genoemd. In een juridisch onderzoek wordt het geldend recht bijvoorbeeld toegepast op een praktijk-situatie om te beoordelen of de praktijk wel of niet in overeenstemming (te brengen) is met het recht. Of, een ander voorbeeld, bestaande kennis van de praktijk wordt toegepast bij de beoordeling van de werking van een juridische maatregel. Bij juridisch onderzoek is het niet de ambitie van de onderzoeker om een nieuwe theorie te ontwikkelen, maar om het geldend recht of de bestaande praktijkkennis toe te passen.

2. Zie bijvoorbeeld P. Verschuren, *Praktijkgericht onderzoek. Ontwerp van organisatie- en beleidsonderzoek*, Amsterdam: Boom academic 2009, p. 11.

3. J.M. Smits, *The Mind and Method of the Legal Academic*, Northampton, Massachusetts: Edward Elgar Publishing 2012, p. 7.

Een praktijkjurist is bij een juridisch onderzoek veel meer *gebonden aan het geldend recht* dan een rechtswetenschapper bij rechtswetenschappelijk onderzoek.⁴ De praktijkgerichte juridische onderzoeker richt zich op het beschrijven, toepassen, interpreteren en systematiseren van het geldend recht. Hij zoekt het antwoord op de aan hem voorgelegde vraag in de rechtsbronnen die samen het geldend recht vormen. Hij zal deze rechtsbronnen interpreteren binnen de kaders van het geldend recht en volgens de gangbare interpretatiemethoden. Rechtswetenschappelijk onderzoek kan zich daarentegen ook richten op het verklaren, evalueren of verbeteren van het geldend recht. De rechtswetenschapper moet daartoe ook ander materiaal verzamelen en raadplegen dan de bronnen die het geldend recht vertegenwoordigen. Hij is in veel mindere mate gebonden aan het geldend recht dan de praktijkjurist.

Het onderscheid juridisch – rechtswetenschappelijk loopt niet parallel aan het onderscheid praktijkgericht – theoriegericht. Praktijkgericht onderzoek kan immers zowel fundamenteel als toegepast onderzoek zijn.⁵ De gerichtheid op mogelijke oplossingen van een handelingsprobleem laat namelijk onverlet dat praktijkgericht onderzoek een groot effect kan hebben op fundamentele theorievorming. Zo kan bijvoorbeeld een onderzoek naar de wijze waarop het medische beoordelingstraject in letselschadezaken verbeterd zou kunnen worden door bepaalde protocollen, van invloed zijn op de theorievorming over private regulering.⁶

Rechtswetenschappelijk onderzoek wordt met name verricht aan de universiteiten. Juridisch onderzoek wordt verricht aan hogescholen, maar ook aan universiteiten en buiten het onderwijs.

Juridisch onderzoek onderscheidt zich van bijvoorbeeld economisch, financieel, sociologisch, medisch, organisatie- en communicatieonderzoek door het type vraagstelling. Daarover gaat paragraaf 1.3.

1.2.4 *Praktijk: beroepspraktijk, rechtspraktijk, handelingspraktijk*

De ‘praktijk’ is een ruim begrip. Het heeft betrekking op het gedrag van een bepaalde groep mensen. In principe kan de praktijk zich uitstrekken van een kleine organisatie tot de Nederlandse samenleving. In de ‘Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo’ wordt praktijkgericht

4. G. van Dijck, M. Snel & T. van Golen, *Methoden van rechtswetenschappelijk onderzoek*, Den Haag: Boom juridisch 2018, p. 11.

5. Verschuren 2009, p. 29.

6. A. Wilken, *Het medisch beoordelingstraject bij letselschade. Verslag van een juridisch handelingsonderzoek* (diss. Amsterdam UvA), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2015.

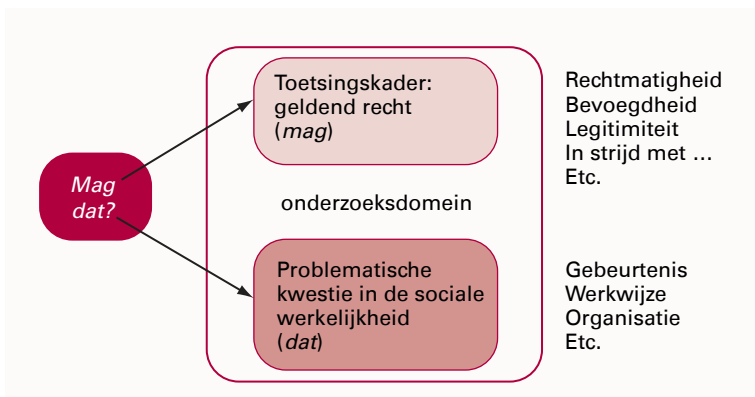
onderzoek omschreven als ‘onderzoek dat is geworteld in de beroepspraktijk en bijdraagt aan de verbetering en innovatie van die beroepspraktijk.’⁷ Voor juridisch onderzoek kan deze omschrijving de suggestie wekken dat praktijkgericht onderzoek alleen betrekking zou kunnen hebben op de rechtspraktijk, dat wil zeggen ‘de praktijk als het domein waarin juristen werkzaam zijn.’⁸ Het recht is echter ook aanwezig in praktijken waarin geen juristen werkzaam zijn, bijvoorbeeld het midden- en kleinbedrijf of de sportwereld, en ook daar kan juridisch onderzoek nodig of wenselijk zijn. De begripsverwarring kan worden voorkomen door het begrip beroepspraktijk niet op te vatten als rechtspraktijk, maar als handelingspraktijk. Dit past tevens bij een opvatting van recht als een sociale praktijk, die bestaat uit de handelingen van personen.⁹ Anders gezegd, de praktijk waarin juristen hun beroep uitoefenen, wordt niet alleen gevormd door organisaties waarin het juridisch proces primair is, maar ook door organisaties met een niet-juridisch primair proces.¹⁰

1.3 Twee typen vraagstelling

In praktijkgericht juridisch onderzoek zijn twee typen vraagstelling dominant, namelijk het ‘Mag dat?’-type (paragraaf 1.3.1) en het ‘Werkt dit?’-type vraagstelling (paragraaf 1.3.2). Let op, het gaat hier om *typen* vraagstelling die kort zijn samengevat in een gesloten vraag. Om hier een centrale onderzoeksvraag van te maken zijn aanvullingen, aanscherpingen en een open formulering nodig.

-
7. *Gedragscode* 2010, p. 2. Het begrip beroepspraktijk wordt niet uitgelegd of verantwoord door de commissie die aan de HBO-raad het advies heeft uitgebracht over de gedragscode.
 8. S. Taekema, *Het probleem van pragmatisme. Een vertrekpunt voor rechtstheorie en rechtsmethodologie* (oratie Rotterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010, p. 16.
 9. Deze theoretische notie wordt verdedigd door Taekema 2010, p. 16.
 10. Zie paragraaf 9.2.1.

1.3.1 De 'Mag dat?'-vraagstelling

Figuur 1.1 De 'Mag dat?'-vraagstelling

In de 'Mag dat?'-vraagstelling verwijst 'mag' naar het *juridische* toetsingskader (ook wel het juridische beoordelingskader genoemd). Een onderzoeker zou zich ook af kunnen vragen of iets 'mag' vanuit religieus, ethisch of esthetisch perspectief, maar in een praktijkgericht juridisch onderzoek heeft 'mag' vooral betrekking op het *geldend recht*. Een onderzoeksonderwerp zou bijvoorbeeld kunnen zijn: de rechtmatigheid van ..., de bevoegdheid om ..., de strijd tussen ..., de aansprakelijkheid van ..., de strafbaarheid van ..., de gebondenheid aan ..., de rechtsgevolgen van ..., de geldigheid van ...

Rechtmatigheid, bevoegdheid, strijdigheid, aansprakelijkheid, strafbaarheid, geldigheid worden 'attenderende begrippen' of 'claimwoorden' genoemd. Zij geven de richting aan van het onderzoek en van de keuze van de bronnen en methoden van onderzoek. Voor een onderzoek naar de rechtmatigheid van cameratoezicht zullen bijvoorbeeld andere bronnen en methoden worden gebruikt dan voor een onderzoek naar de werking van cameratoezicht.

'Dat' heeft betrekking op een bepaald verschijnsel in de sociale werkelijkheid: een feitelijk handelen, een gebeurtenis, een werkwijze, een procedure, een organisatie enzovoort. 'Dat' is een problematisch verschijnsel, ook wel een praktische kwestie genoemd. Zonder 'kwestie' of 'probleem' zou er immers geen onderzoek nodig zijn. Voorbeelden van 'dat' zijn: de informatie-uitwisseling tussen scholen, de *instelling* van een samscholingsverbod in een bepaalde gemeente ter bestrijding van de overlast van hangjongeren, het *gebruik* van ouderdomsclausules in koopcontracten van huizen, een bepaalde *werkwijze* van een rechtbank, incassokantoor, ziekenhuis of bedrijf,

het downloaden van digitale boeken, de uitvoering van integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur in Brabantse gemeenten. Bij al deze praktische kwesties kunnen ‘mag’-vragen gesteld worden: onder welke voorwaarden mag dat, wie mag dat, in hoeverre mag dat, op welke wijze mag dat, wanneer mag dat, voor wie mag dat, ‘...’ enzovoort.

In een praktijkgericht juridisch onderzoek is het van belang dat het praktijkprobleem (‘dat’) heel nauwkeurig *geanalyseerd* wordt, zodat de uitkomsten van het onderzoek praktisch bruikbaar zijn. In een theoriegericht onderzoek speelt ‘bruikbaarheid’ geen grote rol en wordt ‘dat’ buiten het onderzoeksdomein geplaatst.

Aan de probleemanalyse wordt in de onderzoeksliteratuur (ten onrechte) niet veel aandacht besteed.¹¹ In een praktijkgericht onderzoek hoort ‘dat’ echter thuis *in* het onderzoeksdomein en maakt een nauwkeurige probleemanalyse deel uit van het onderzoek. Neem bijvoorbeeld de informatie-uitwisseling tussen scholen over gegevens van leerlingen. Voordat de onderzoeker de centrale onderzoeksvraag kan formuleren, moet hij weten of de *huidige* uitwisseling van gegevens het uitgangspunt is voor het onderzoek of de *gewenste* uitwisseling. Maar als hij dat eenmaal heeft bepaald (in de probleembeschrijving), dan moet hij nog wel verder gaan onderzoeken wat de huidige gang van zaken is dan wel wat de wensen zijn. Voor de verdere analyse van het ‘dat’, het praktijkprobleem, worden geen juridische methoden gebruikt, maar empirische methoden. Dat zijn onderzoeksmethoden waarmee de sociale werkelijkheid kan worden waargenomen, bijvoorbeeld interviews, enquêtes of observaties. Voor het onderzoek van het ‘mag’ gebruikt de onderzoeker vervolgens juridische bronnen en methoden.

De ‘Mag dat?’-vraag is voor juristen heel vertrouwd, want dat is ook de vraag waar het om draait bij het *oplossen van een casus*. Er zijn dan ook *overeenkomsten* tussen een casus oplossen en praktijkgericht juridisch onderzoek doen. Bij beide activiteiten gaat het om: analyseren en kwalificeren van de feitelijke kwestie, analyseren en interpreteren van de relevante rechtsregel, argumenteren op basis van de feiten (de praktijk) en het recht, een juridisch onderbouwd oordeel of advies geven, schrijven van een gemotiveerd oordeel of advies. Er zijn echter ook *verschillen* tussen casusoplossen en praktijkgericht juridisch onderzoek. Een casus gaat over een concreet geschil tussen concrete partijen, terwijl het in een praktijkgericht juridisch onderzoek om een algemener of abstracter probleem gaat. Bovendien gaat het bij een casus om het achteraf oplossen van een bestaand

11. Een van de uitzonderingen vormt P. Verschuren, *Probleemanalyse in organisatie- en beleidsonderzoek*, Amsterdam: Boom academic 2008.

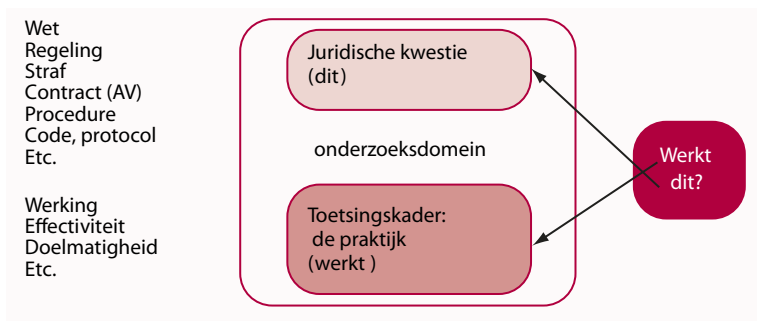
geschil, terwijl een praktijkgericht juridisch onderzoek vaak gericht is op het voorkomen van een geschil. Het laatste is dus meer proactief en toekomstgericht. Het derde verschil is dat in het juridisch onderwijs de casus ‘gegeven’ wordt aan de studenten en vaak ook de rechtsvraag. Studenten moeten wel de feiten kwalificeren, maar hoeven die niet verder te onderzoeken. In een praktijkgericht juridisch onderzoek moet een student/onderzoeker echter zelf een (empirisch) onderzoek uitvoeren naar de praktijk en zélf de centrale vraag formuleren. Het laatste verschil betreft het verschil in effect van het werk van een rechtstoepasser en een onderzoeker. Als een rechter een beslissing neemt in een voorgelegde casus, brengt dit namelijk een verandering teweeg in de juridische werkelijkheid, een verandering in de rechten en plichten van degenen die aan de rechterlijke beslissing zijn onderworpen. De uitkomst van een praktijkgericht juridisch onderzoek heeft niet dit effect, maar levert slechts een bijdrage aan de besluitvorming. Het werk van de onderzoeker brengt geen directe verandering teweeg in de rechtspositie van betrokkenen. Daarvoor is de tussenkomst nodig van iemand die bevoegd is om bepaalde besluiten te nemen.

Tabel 1.2 Schema van de verschillen tussen casusoplossen en praktijkgericht juridisch onderzoek

<i>Casus oplossen</i>	<i>Praktijkgericht juridisch onderzoek</i>
Het gaat om een concreet geschil tussen concrete partijen met concrete belangen.	De kwestie is algemener en/of abstracter dan in een casus.
Het is gericht op het oplossen van een ‘bestaand’ geschil.	Het is gericht op het voorkomen van een toekomstig geschil (proactief).
In het onderwijs wordt de casus ‘gegeven’ aan de studenten en vaak ook de rechtsvraag.	De onderzoeker moet zelf een onderzoek uitvoeren naar de feiten (de praktijk) en zelf de centrale vraag formuleren.
De beslissing van een rechter heeft rechtsgevolgen.	De uitkomst van een onderzoeker heeft geen directe gevolgen.

Onlangs de verschillen tussen casus oplossen en praktijkgericht juridisch onderzoek is een ‘Mag dat?’-onderzoek bekend terrein voor juristen. Het is echter niet het enige type vraagstelling voor praktijkgericht juridisch onderzoek. Een ander type is de ‘Werkt dit?’-vraagstelling.

1.3.2 De 'Werkt dit?'-vraagstelling

Figuur 1.3 De 'Werkt dit?'-vraagstelling

In een 'Werkt dit?'-vraagstelling heeft 'dit' betrekking op een juridisch verschijnsel (fenomeen). Dit kan bijvoorbeeld een wet zijn of een regeling, een verordening, een contract, een bepaald soort straf of procedure, bijvoorbeeld een vreemdelingenprocedure, een vergunningverleningprocedure enzovoort, of een ander juridisch instrument. Het gaat om een fenomeen dat door regels wordt geleid. Dat zullen vaak rechtsregels zijn, zoals bij een vreemdelingenprocedure. Om dat verschijnsel goed te kunnen analyseren is kennis van het recht noodzakelijk. Daarom beschouwen we óók een onderzoek met een 'Werkt dit?'-vraagstelling als een juridisch onderzoek. Het is geen onderzoek in de klassiek-juridische zin, maar het is wel een onderzoek waarvoor juridische kennis noodzakelijk of wenselijk is.

Hoe zit het nu met een onderzoek naar de werking van tuchtcommissies in de sport? Is dat een juridisch onderzoek? Een criticus zou kunnen zeggen dat voor dit onderzoek geen kennis van het recht nodig is. Dat klopt, als er bijvoorbeeld een onderzoek wordt gedaan naar de kosten van tuchtcommissies, dat is geen juridisch onderzoek. Maar bij een onderzoek naar de effecten van uitspraken van tuchtcommissies op het gedrag van voetballers, ligt een vergelijking met criminologisch onderzoek naar de effectiviteit van straffen voor de hand. Kennis van het recht (in dit geval de functies van het strafrecht) is dan heel goed bruikbaar. Kortom, of een onderzoek juridisch van aard is, hangt af van de mogelijkheid om het juridisch in te kaderen.

Anders is het met onderzoeken die geen verband houden met het recht, bijvoorbeeld een onderzoek naar de effectiviteit van een bepaalde rekenmethode in het basisonderwijs of naar het effect van het dragen van bedrijfskleding op de omzet in een supermarkt. Dat is geen juridisch onderzoek, want 'dit' heeft hier niets te maken met recht of met regels.

Het onderdeel ‘werkt’ in een ‘Werkt dit?’-vraagstelling verwijst naar een beoordelingskader dat ontleend kan worden aan theorieën over de praktijk, bijvoorbeeld theorieën over de sociale, economische of communicatieve effecten van wetten of theorieën over management en organisatie.¹² Op basis hiervan kan de onderzoeker een programma van eisen en ‘waarnemingsvragen’ ontwikkelen.¹³ Deze waarnemingsvragen beantwoordt hij vervolgens door middel van een praktijkonderzoek. Het onderzoeksobject in een ‘Werkt dit?’-vraagstelling kan bijvoorbeeld zijn: de effectiviteit van ..., de doelmatigheid van ..., de werking van ..., de effecten of risico’s van ..., het functioneren van ..., de invloed van ...

Werking, effectiviteit, doelmatigheid, effecten enzovoort zijn in dit type vraagstelling de claimwoorden (attenderende begrippen), die aangeven welke richting het onderzoek uit zal gaan. Voorbeelden van ‘Werkt dit?’-onderzoeken zijn: een onderzoek naar de effectiviteit van elektronisch toezicht op jeugdigen, een onderzoek naar de werking van milieuconvenanten in de afvalindustrie, een onderzoek naar de gevolgen van een nieuwe familiewet voor de werkwijze van de rechtbank Oost-Brabant of een onderzoek naar de wijze waarop de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur functioneert in Brabantse gemeenten.

Praktijkgericht juridisch onderzoek met een ‘Werkt dit?’-vraagstelling is nauw verwant aan rechtssociologisch onderzoek naar de sociale werking van recht.¹⁴ Wanneer dit rechtssociologisch onderzoek gericht is op het leveren van een directe bijdrage aan de oplossing van een praktijkprobleem, kan het zonder meer onder de noemer van praktijkgericht juridisch onderzoek worden geschaard. Is dit onderzoek echter gericht op de ontwikkeling van een nieuwe theorie, dan ligt deze noemer niet voor de hand. Hetzelfde geldt voor praktijkgericht onderzoek naar de economische, psychologische of communicatieve werking van een juridische maatregel. Ook hier brengt een ‘Werkt dit?’-vraagstelling kennisgebieden in beeld die vaak buiten het blikveld van juristen vallen. Daarbij kan de onderzoeker de kennis uit de management- en communicatievakken goed gebruiken.

12. Zie voor een inleiding over de effecten van wetten N. Huls, *Actie en reactie. Een inleiding in de rechtssociologie*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2015, hoofdstuk 6, en voor theorieën over management en organisatie bijvoorbeeld N. van Dam & J. Marcus, *Een praktijkgerichte benadering van organisatie en management*, Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers 2015.

13. Voor meer informatie over het programma van eisen zie paragraaf 9.2.3 e.v.

14. Volgens Huls (2015, p. 61) zijn in de rechtssociologie twee relaties tussen recht en samenleving object van studie, namelijk de invloed van de samenleving op het recht, de zogenoemde *sociale productie van recht*, en de invloed en de sturende kracht van het recht op de samenleving, de *sociale werking van recht*.